Sadržaj

Prolog 9

1897–1933.
Uspon po svaku cenu 19

1. **„Od mladosti, od mladosti,
odzvanja mi vazda ista pesma.“**
Jozef Gebels o svom detinjstvu i mladosti 21

2. **„Nema tog koji je vaspitan,
a da nije maltretiran.“**
Gebelsov put ka nacionalsocijalizmu 45

3. **„Duhovno pregalaštvo je
najveće žrtvovanje.“**
Pozicioniranje u ranoj NSDAP 67

4. **„Vera pomera planine.“**
Politički počeci u Berlinu 87

5. **„Sukob je otac svih stvari.“**
Gaulajter i prestonica Rajha 111

6. **„Život ispunjen radom i borbom,
to je uistinu večito blaženstvo.“**
Politika između Berlina i Minhena 125

7. **„Imaj hrabrosti da živiš opasno!“**
Gebelsov radikalizam i
Hitlerov „legalistički“ kurs 143

**8. „Sad moramo na vlast...
Na ovaj ili onaj način!“**
Učešće u vladi 165

9. „Slepo verujem u pobedu.“
Na putu ka vlasti 193

1933–1939.
Kontrola „javnosti“ pod diktaturom 209

10. „Mi smo tu da ostanemo!“
Preuzimanje vlasti 211

11. „Pobedu će zadržati samo onaj ko je zaslužuje.“
Konsolidacija režima 237

12. „Sve što radi, Firer uobičava da uradi do kraja.“
Osnivanje Firerove države 255

**13. „... unutrašnja disciplina naroda...
čvrsto zauzdavanje.“**
Propaganda i upravljanje javnim mnjenjem 275

14. „Nikad se nećemo umoriti!“
Uspesi spoljne politike
i antijevrejska politika 293

15. „Što jače, to bolje!“
Olimpijska 1936. godina 309

**16. „Najvažniji faktori našeg
modernog kulturnog života.“**
Konsolidacija nacističke kulturne politike 325

17. „Ne osvrći se, napred marš!“
Prekaljeni borac kao apostol mira 361

18. „Samo od patnje sazrevamo!“
Priprema za rat – od Minhenskog sporazuma
do napada na Poljsku 385

1939–1945.
Rat – totalni rat – totalna propast 417

19. „Rat je otac svih stvari.“
Prvi meseci rata 419

20. „Postoji samo jedan greh: kukavičluk!“
Širenje rata 431

21. „Pod našim zastavama u pobedu!“
Između rata na Istočnom i Zapadnom frontu 443

22. „Veliko, čudesno vreme u kojem se rađa novi Rajh.“
Napad na Sovjetski Savez 463

23. „Vaspitanje naroda da politički očvrsne.“
Kriza tokom zime 1941/42. godine 483

24. „Zamišljamo srećan narod.“
Ofanzive i kontraudari 505

25. „Želite li totalni rat?“
Druga zimska kriza 517

26. „U široke mase uvukla se izvesna skepsa, da ne kažem beznadežnost.“
Kriza kao trajno stanje 547

27. „Ne znam čak ni šta je Firerova konačna odluka.“
Potraga za izlazom 575

28. „... praktično ratom uslovljena unutrašnja diktatura.“
Između apokaliptičnog raspoloženja i totalnog rata 597

29. „A šta ćemo s delima?“
Propast 621

Zaključak 647

Izrazi zahvalnosti 663

DODATAK 665

Napomene o izvorima i literaturi 667
Napomene 671
Skraćenice i oznake 867
Spisak literature 871
Imenski registar 903
Registar geografskih imena 919
Izvori 925

Prolog

Tridesetog aprila 1945. godine – samo nekoliko sati nakon što mu je, usled Hitlerove (Adolf Hitler) smrti, pripala ta dužnost – novoimenovani rajhskancelar dr Jozef Gebels (Paul Joseph Goebbels) odlučio je da pokuša da odloži svoje više puta najavljivano samoubistvo. Gebels je sročio pismo za „Vrhovnog komandanta oružanih snaga Sovjetskog Saveza" u kojem ga obaveštava o Hitlerovom samoubistvu i planu sukcesije koji je stupio na snagu: pored toga što je unapredio Gebelsa, diktator je odredio da admiral flote Karl Denic (Karl Dönitz) treba da preuzme funkciju rajhspredsednika. Gebels je u tom svom pismu, takođe, ponudio obustavu vatre, a potom i mirovne pregovore.

Načelnik Generalštaba Hans Krebs (Hans Krebs), koji je od vremena svog boravka u vojnoj misiji u Moskvi govorio ruski, preuzeo je na sebe zadatak da pređe liniju fronta, koja se u tom trenutku nalazila svega nekoliko stotina metara od Rajhskancelarije, i da to pismo rano ujutro preda general-pukovniku Vasiliju Čujkovu (Василий Иванович Чуйков), komandantu Osme gardijske armije, koji je svoj štab postavio u Tempelhofu. Čujkov je kontaktirao maršala Georgija Žukova (Гео́ргий Константи́нович Жу́ков), koji je komandovao sovjetskom armijom u bici za Berlin, a ovaj je potom obavestio sovjetskog diktatora Josifa Staljina (Иосиф Виссарионович Джугашви́ли Сталин). Nekoliko sati kasnije, stigao je odgovor iz Moskve: primirje ne dolazi u obzir, očekuje se kapitulacija nemačkih oružanih snaga.[1] Kada je Krebs 1. maja saopštio ovaj odgovor Gebelsu, Gebels ga je optužio da je on odgovoran za neuspeh pokušaja pregovora. Potom je odlučio da kod Čujkova pošalje drugu delegaciju. Međutim, ni ona nije dobila drugačiji odgovor.[2]

Gebels je tek potom odlučio da o Hitlerovoj smrti i sa njom skopčanim planom sukcesije obavesti Denica; svoj pokušaj uspostavljanja primirja sproveo je mudro, pre nego što je novi šef države bio u prilici da preuzme svoju dužnost. Nakon toga, Gebels je članovima posade firerovog bunkera dao instrukciju da sami odluče o svojoj sudbini.[3] Nekoliko puta je javno izrekao da će, u slučaju sloma „Trećeg rajha", okončati svoj i živote

članova svoje najuže porodice. U radijskom obraćanju krajem februara objavio je da smatra da u tom slučaju „ni njegov, ni životi njegove dece ne bi bili vredni življenja“.[4] U nedeljniku *Rajh* se od svojih čitalaca oprostio 15. aprila, člankom pod nazivom „Zalog sopstvenog života“ postavljajući retoričko pitanje ko bi „uopšte želeo i da zamisli da nastavi da živi u takvim okolnostima“, naime nakon pobede saveznika.[5] Dobre dve nedelje kasnije, nastupio je poslednji čas porodice Gebels.

Gebels je organizaciju izvršenja dugo planiranog ubistva sopstvene dece prepustio svojoj ženi. Detaljne okolnosti ubistava (i pitanje lične odgovornosti za ubistva dece) nisu u potpunosti rasvetljene: po okončanju rata, stomatolog Helmut Kunc (Helmut Kunz) više puta je svedočio da je prvo on deci dao injekcije morfijuma, a da je zatim Magda Gebels (Magda Goebbels) zdrobila kapsule sa cijanidom u njihovim ustima. Kasnije je promenio iskaz i taj čin pripisao Hitlerovom ličnom lekaru, Ludvigu Štumpfegeru (Ludwig Stumpfegger).[6]

Magda i Jozef Gebels su već 28. aprila napisali oproštajna pisma namenjena Haraldu Kvantu (Harald Quandt), Magdinom sinu iz prvog braka, u kojima su najavili svoja samoubistva i ubistva svoje dece. Ta pisma su predali pilotkinji Hani Rajč (Hannah Reitsch) koja je istog dana uspela avionom da pobegne iz grada. Gebels je napisao da će Nemačka „ovaj strašni rat uspeti da preživi samo ako naš narod pred očima bude imao primere na osnovu kojih će ponovo moći da se uzdigne. Mi želimo da pružimo jedan takav primer.“[7] Magda je u svom pismu Haraldu tvrdila da su i njen muž i Hitler pokušali da je ubede da pobegne iz Berlina. Ona je to odbila. Nije krila da i ona snosi deo odgovornosti za odluku o ubistvu Haraldovih polusestara i polubrata: „Svet koji dolazi posle Firera i posle nacionalsocijalizma više nije vredan življenja i zato i decu vodim sa sobom, jer su suviše dragocena da bi živela životom koji dolazi posle nas, a milostivi Bog će razumeti kada im sama podarim spasenje. […] Imamo samo još jedan cilj: da do smrti ostanemo odani Fireru.“[8]

Hitlerov ađutant Ginter Švegerman (Günther Schwägermann) posle rata je svedočio kako ga je Gebels 1. maja uveče pozvao i obavestio ga da će se on i njegova žena ubiti. Prema Švegermanovom iskazu, Gebels je tražio da se „njegova smrt u svakom slučaju potvrdi još jednim hicem“ i da tela budu spaljena. Nakon što su izvršene odgovarajuće pripreme, Gebels se oprostio od njega i predao mu Firerov portret sa svog pisaćeg stola. Na Švegermana je ostavilo utisak to koliko je Gebelsu bilo stalo da se i u poslednjim minutima svog života drži forme: „Ubrzo nakon toga, ministar i njegova supruga izašli su iz sobe. Mirno je otišao do čiviluka, obukao mantil, natukao šapku na glavu i navukao rukavice preko prstiju. Ponudio je

ruku svojoj ženi i bez reči napustio bunker kroz izlaz koji je vodio u baštu." Nedugo zatim, Švegerman je u bašti pronašao dva nepomična tela bračnog para Gebels. Izgledalo je da su se oboje otrovali.[9] „Po dogovoru, moj pratilac je jednom ili dvaput pucao u leš dr Gebelsa. Oba tela su bila sasvim nepomična. Onda smo oba leša posuli benzinom koji smo doneli sa sobom i zapalili ih. Tela su istog trenutka bila zahvaćena plamenom."[10]

Skoro svi vodeći zvaničnici nacističkog režima pobegli su iz prestonice pred sovjetskim trupama, a čak su i članovi najužeg vrha nacističkog rukovodstva pokušali da tokom pada „Trećeg rajha" spasu barem gole živote. Himler (Heinrich Luitpold Himmler) je pokušao da se utopi u milionsku masu poraženih vojnika Vermahta, ali je bio zarobljen i prepoznat. Borman (Martin Ludwig Bormann) se nakon Hitlerove smrti priključio pokušaju oružanog proboja opsade Rajhskancelarije i tom prilikom je ubijen. Gering (Hermann Wilhelm Göring) i Šper (Albert Speer) su se predali saveznicima. Gebels je bio jedini iz najužeg kruga vrhuške koji je nakon Hitlerove smrti ostao u Firerovom bunkeru i na kraju pošao za njim u smrt počinivši samoubistvo. Osim toga, bio je jedini koji je sa sobom u smrt poveo celu svoju porodicu.

Taj poslednji korak je već bio inscenacija osmišljena za naraštaje koji dolaze. Da je jednostavno okončao svoj i život svoje supruge, delovalo bi da – kao i mnogi drugi – povlači poslednji potez u beznadežnoj situaciji. To bi, smatrao je, bilo shvaćeno kao priznanje potpunog kraha njegovog životnog projekta, kao nedostojan izlaz iz situacije u kojoj je njegov politički rad, koji je sprovodio prethodnih dvadeset godina, kulminirao katastrofom ogromnih razmera. Ali, Gebels je, odlazeći u smrt zajedno sa svojom suprugom, želeo da naglasi jednu dramatičnu poentu, da potomstvu ostavi „primer vernosti do smrti", na koju se njegova žena zaklela. Za to mu više nisu bila na raspolaganju konvencionalna propagandna sredstva. Delovalo mu je da je radikalni čin istrebljenja cele sopstvene porodice način da celom svetu dokaže da je u potpunosti i do krajnjih konsekvenci posvećen Hitleru, da je jedini među pripadnicima nacističke rukovodeće klike spreman da, zarad te bezuslovne lojalnosti, zanemari fundamentalne ljudske obaveze. U tom poslednjem koraku prepoznao je priliku da svoju potpuno neuspelu biografiju reinterpretira kao životno delo koje treba da ostavi utisak da je okarakterisano potpunom ispravnošću i bezuslovnom predanošću. Taj poslednji propagandni projekat ministra zabrinutog za svoju posthumnu reputaciju razotkrio je istovremeno i duboku psihološku zavisnost koju je Gebels osećao u odnosu na Hitlera: Hitlerovim samoubistvom je i njegov život izgubio svaki smisao. Da, za bračni par Gebels je dalji opstanak njihove porodice nakon Hitlerove smrti zaista bio nezamisliv jer su oni svoju

porodicu posmatrali kao Hitlerovu porodicu. Kroz samoubistvo i ubistvo, ta apsolutna potčinjenost Hitleru trebalo je da postane vrlina: odanost do smrti.

Jozef Gebels je bio čovek koji je tokom celog života osećao izuzetno jaku potrebu za priznanjem drugih, koji je bukvalno bio zavisan od divljenja ljudi iz svoje okoline. U suštini, ta njegova žudnja za priznanjem bila je neutaživa. To, na primer, ilustruje činjenica da se on – kao dugogodišnji ministar propagande i čovek koji je godinama upravljao javnim životom „Trećeg rajha" – i dalje oduševljeno radovao kada bi mediji, koje je sam kontrolisao, isticali i pohvalno komentarisali njegove govore. U svom dnevniku je redovno beležio takve „uspehe".

Žudnja za priznanjem i njegova već u mladosti snažno razvijena težnja ka veličanstvenosti i neponovljivosti, njegove megalomanske fantazije o sopstvenoj budućoj ulozi u svetu, njegova arogancija i oholost, njegov nedostatak empatije i sklonost ka hladnokrvnom iskorišćavanju ličnih odnosa, s jedne, te spremnost da se bezuslovno potčini navodno veličanstvenijoj ličnosti i, ne manje važno, njegovi napadi depresije koji su se javljali kada bi izostali očekivani izuzetni uspesi, s druge strane – stavke su kojima su ispunjeni svi bitni kriterijumi pomoću kojih psihoanaliza, u svom današnjem stadijumu razvoja, definiše narcistički poremećenu ličnost.[11] Da bi zadovoljio svoju opsesiju, Gebelsu – iznutra duboko nesigurnom u svoj uticaj na druge – neprestano su bili potrebni pohvale i priznanja idola kojem se potpuno potčinio. Taj idol je od 1924. godine bio Hitler. Kontinuirano potvrđujući Gebelsovu izuzetnost i veličanstvenost, Hitler mu je pružio stabilnost neophodnu za suočavanje sa životom, koja je Gebelsu nedostajala usled neuravnoteženosti njegove ličnosti.

Nema sumnje da je narcistička žudnja za priznanjem bila suštinska pokretačka snaga Gebelsove karijere. Njegove dominantne karakteristike – precenjivanje sebe, bespoštedna posvećenost poslu, bezuslovna potčinjenost idolu, nipodaštavanje drugih međuljudskih odnosa i spremnost da se, zarad ostvarenja sopstvenog cilja, zanemare opšteprihvaćene moralne norme – mogu se tretirati kao posledice te narcističke žudnje.

Gebelsov životni cilj bio je da dokaže da je on, Jozef Gebels, u stanju da pod svojim političkim idolom i vođom, Adolfom Hitlerom, ujedini ceo nemački narod. Da bi taj narativ zaživeo u glavama ljudi, Gebels je proizveo enormnu količinu materijala koje je ostavio za sobom: tu su gomile štampanih materijala, filmskih snimaka i audio-zapisa koje je proizvela propagandna mašinerija koju je kontrolisao, potom nepregledno mnoštvo izveštaja koji svedoče o raspoloženju naroda u datom trenutku i koji sugerišu uspešnost tog propagandnog rada, a tu su i njegovi dnevnici, koji